

УДК 378.015.31:613

ПЕДАГОГІЧНА СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Завальнюк О. Л., старший викладач

E-mail: stepan.polivaniy@ukr.net

У статті розглянуті психолого-педагогічні аспекти проблеми здоров'я дітей та студентської молоді. Розроблені педагогічні методи формування готовності студентів – майбутніх педагогів щодо попередження порушень стану здоров'я. Запропоновані результати стануть у пригоді під час формування педагогічної стратегії забезпечення психічного і фізичного здоров'я учнів та студентської молоді, формування здорового способу життя.

Ключові слова: готовність, емпатія, здоров'я, здоровий спосіб життя, мотиви учіння, контроль знань, студентська молодь.

The article deals with psychological and pedagogical aspects of health problems of children and students. Pedagogical methods were developed for formation of the readiness of students – future teachers for the prevention of violations of State health. The results can be used at the process of forming of the mental and physical health of pupils and students, the formation of a healthy way of life.

Key words: readiness, empathy, health, healthy lifestyle, motives of study, knowledge control, student youth.

Найважче у вихованні – це вчити відчувати.

В. О. Сухомлинський

На сучасному етапі розвитку суспільства освіта й виховання молоді є серйозною проблемою. Вік 18-20 років — це період найактивнішого розвитку почуттів, становлення характеру та, що особливо важливо, оволодіння певним комплексом соціальних ролей дорослої людини: громадянських, професійно-трудових та інших. Перебудова мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій, інтенсивне формування спеціальних здібностей, пов'язаних з професіоналізацією, вирізняють цей вік як центральний період становлення характеру та інтелекту[10].

Мета нашого дослідження - виявити та експериментально перевірити педагогічні умови формування у студентів - майбутніх учителів готовності до збереження власного здоров'я та здоров'я дітей під час оволодіння ними медико-біологічних дисциплін.

І. Психолого-педагогічні аспекти проблеми охорони здоров'я.

Кожна конкретна людина здорова умовно й не буває здоровою протягом всього життя, але зберігає своє здоров'я в певних сприятливих (нормальних) життєвих умовах. Дослідники виділяють у здоров'ї людини, як істоти біо-психо-соціальної, нероздільно поєднані між собою фізичну, психічну і соціальну складові які є ядром формування її особистості.

Проблемою охорони здоров'я дітей та підлітків в освітніх закладах науковці переймалися протягом останніх століть: С. Г. Зибелін, Н. М. Максимович-Амбодік,

А. П. Протасов, І. І. Бецкой, Н. І. Новиков, О. Н. Радищев, М. В. Ломоносов та ін. В своїх працях вони заклали основи фізичного виховання, загартовування, харчування й гігієни дітей. Архівні дані свідчать, що в цей період охорона здоров'я учнів включала пропаганду знань про здоров'я і здорову людину, а також практичні заходи по організації здорового способу життя в освітніх закладах. Роботи Г. О. Захар'їна, С. П. Боткіна, Ш. Отто, С. Ф. Хотовицького, І. М. Сеченова, М. І. Пирогова, М. К. Добролюбова, В. М. Бехтерева та ін. привернули увагу до проблеми здоров'я нації, в т. ч. підростаючого покоління, і визначили пріоритети у вітчизняній науці.

Останнім часом активізувались дослідження, основним предметом яких автори обирають різні аспекти здоров'я дітей та підлітків. Особлива увага надається психогігієні навчання і виховання, бо ще фізіолог І. М. Сеченов експериментальними даними довів причинну зумовленість всіх людських вчинків зовнішніми умовами, вихованням. «У більшості випадків, - писав він, - характер психічного змісту ...дається вихованням в широкому розумінні слова...». [25;175].

У філософії видатного українського філософа Г.С. Сковороди центральне місце посідає людина. Він вважав, що людина приходить у світ морально чистою, а моральні вади у неї породжуються несправедливим суспільним ладом, умовами життя, неправильним вихованням. Шляхи морального удосконалення він шукав не в релігії, а в науці та освіті народу. Важливим принципом етики Сковороди є вимога до людини бути корисною суспільству, своєму народу, показником цінності людини є користь, яку вона приносить суспільству, є смыслом людського життя. Одним із принципів етики Сковорода проголошував поміркованість («Нічого над міру»). Цей принцип він поширював на задоволення всіх потреб людини [5].

У першій половині ХХ сторіччя з'явилися дослідження, в яких розглядали залежність процесу формування здорового способу життя школярів від рівня розвитку їх свідомості, від фактора волі (І. Т. Назаров, А. Е. Адріанова).

Наприкінці 1980 і в 1990 р.р. радикально змінюються кількісні та якісні параметри досліджень присвячених здоров'ю і питанням організації здорового способу життя дітей і учнів. Проблемам збереження психічного й фізичного здоров'я учнів присвячені роботи К. В. Дейнеки, Г. Г. Демиргогляна, В. Ф. Матвеева, В. Г. Запорожченко, В. П. Дядічкіна, В. Ф. Базарного та інших вітчизняних вчених.

Важливого значення набуває вивчення проблеми охорони життя та здоров'я дітей в сучасній освітній теорії і практиці.

Науковці сучасної української школи валеології під керівництвом проф. Г. Л. Апанасенко, його співробітники Р. Г. Науменко, А. Н. Волгіна, В. М. Морозов, Г. М. Соколовський та ін. працюють над проблемою психічного і фізичного здоров'я особистості. Вивченням питання психопрофілактики за межових станів та оптимізації навчальної діяльності учнів та студентів займаються М. Є. Бачерикова,

М. П. Воронцова, Е. І. Добромиль, питання зміцнення фізичного і психічного здоров'я розглядали М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк, А. Ф. Косенко та ін.

В деяких сучасних наукових дослідженнях проблеми здоров'я, воно розглядається як деяка норма, а хвороба – як відхилення від норми.

Близьким до медичних є й лінгвістичні визначення: „Здоров'я – стан організму, за якого нормально функціонують усі його органи” [4, 62].

Огляд зв'язку „здоров'я - хвороба” здійснюється, власне, у медичному контексті, тобто хворобою і здоров'ям відає медична практика. Проте другий зв'язок - „здоров'я - нездоров'я”, де останній постає у вигляді недостатньо розвиненої фізичної форми особистості, найчастіше стосується ідей щодо фізичного виховання та культу тіла за допомогою фізичної культури.

Енергетична концепція профілактики соматичних захворювань, запропонована Г. Л. Апанасенко, - один із підходів, що дозволяє перейти від планування заходів з попередження факторів ризику до планування систем укріплення здоров'я. Як перший напрям ця система пропонує діагностичний етап – скринінг рівня здоров'я людей. В основі концепції закладена біологічна закономірність існування деякого обумовленого еволюцією порогу енергопотенціалу біосистеми (резерв організму), вище якого у людей практично не реєструються ні ендогенні фактори ризику, ні хронічні соматичні захворювання. А розвиваються ці хвороби за умови виснаження резервних можливостей організму і зниження порогу [2].

На думку А. Асмолова однією з особливостей пізнавальної ситуації вивчення особистості є нагальна потреба врахування міждисциплінарного статусу проблеми людини, що перебуває в полі зору суспільних і природничих наук, практики й духовної культури. Причина цього процесу полягає в об'єктивно зростаючому впливові особистості на долю історичного процесу і відповідальності за життя людей [3].

Національна доктрина розвитку освіти до пріоритетних завдань національної системи освіти відносить виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. Розмірковуючи про спосіб життя, варто пам'ятати, що хоча він у значній мірі обумовлений соціально-економічними умовами, у той же час багато в чому залежить від мотивів діяльності конкретної людини, від особливостей його психіки, стану здоров'я й функціональних можливостей організму. Цим, зокрема, пояснюється реальне різноманіття варіантів способу життя різних людей, який включає три категорії: рівень життя, якість життя й стиль життя [7, 8, 9, 23].

На жаль, в ієрархії потреб, задоволення яких лежить в основі людської поведінки, здоров'я перебуває далеко не на передньому плані, а по суті своїй саме воно має стояти на першому місці, тобто повинне стати найпершою потребою. Особливо це стосується молодих людей, які, поки ще здорові, про здоров'я не думають й не мають потреби в його збереженні й зміцненні і лише потім, розтративши його, починають

відчувати виражену потребу в ньому.

Більшість людей знають, що палити, пиячити й уживати наркотики шкідливо, але значна кількість дорослих схильні до шкідливих звичок. Ніхто не сперечається з тим, що потрібно рухатися, загартовуватися, але більшість дорослих людей ведуть малорухомий спосіб життя й бояться холодної води.

Неправильне, нераціональне харчування приводить до збільшення числа людей з надлишковою вагою й усіма наслідками, що випливають. Труднощі сучасного життя залишають досить мало місця для позитивних емоцій.

Звідси зрозуміло, наскільки важливо, починаючи із самого раннього віку, виховувати у дітей активне ставлення до власного здоров'я, розуміння того, що здоров'я - сама найбільша цінність дарована людині Природою[8, 23].

Отже, знання дорослих людей про здоровий спосіб життя не є їхніми переконаннями, якщо немає мотивації турбуватися про власне здоров'я.

Проведене Г. К. Зайцевим (1995) дослідження показує, що й серед старшокласників розуміння здорового способу життя в основному зводиться до добре відомих положень: Більше рухатися! Берегти нерви! Загартовуватися! Не пити й не курити! і т.д. Далі автор відзначає, що хоча важливість таких рекомендацій не викликає сумнівів і що вони відбиті в пам'яті дітей, вони, проте, не стали для багатьох з них керівництвом у поведінці. На думку автора, це пов'язане з тим, що, по-перше, рекомендації зі здорового способу життя насаджуються дітям найчастіше в повчальній категоричній формі й не викликають у них позитивних емоційних реакцій, а по-друге, самі дорослі рідко дотримуються зазначених правил у повсякденному житті, і діти добре це бачать. Автор відзначає також, що для старшокласників у підході до власного здоров'я характерна стратегія попереджувального характеру (зберегти здоров'я), і майже зовсім не простежуються питання, пов'язані з формуванням здоров'я, рішення яких, як відомо, жадає від людини значних вольових зусиль. І саме школа повинна сприяти вихованню в дітей звичок, а потім і потреб: до здорового способу життя, формуванню навичок прийняття самостійних рішень відносно підтримки й зміцнення свого здоров'я [7]. До того ж, більшість причин погіршення здоров'я дітей під час їхнього навчання в школі носять не об'єктивний, а суб'єктивний характер і зв'язані або з неправильними діями вчителів, або з їхньою бездіяльністю відносно охорони здоров'я.

Для кожної конкретної людини знання загальних принципів здорового способу життя не гарантує універсальних рецептів творення здоров'я. Важко не погодитися з твердженням М. М. Амосова про необхідність власних зусиль, постійних і значних, щоб бути здоровим, й неможливість замінити ці зусилля нічим [1;34].

Очевидно, рівень життєдіяльності організму, як і його фізичне здоров'я, повинні визначатися кількісно. Кількісна характеристика індивідуального здоров'я – складова частина науки про індивідуальне здоров'я людини. На необхідність кількісної оцінки фізичного здоров'я вперше звернув увагу хірург, академік М. М.

Амосов який вважав, що „рівень здоров'я” – це інтенсивність проявів життя в нормальних умовах середовища, яке визначається тренуваністю структурних елементів організму, а „кількість здоров'я” – це межі змін зовнішніх умов, в яких ще триває життя, зважаючи, що „здоров'я”, за Амосовим, - це максимальне функціонування органів при збереженні якісних меж їх функцій. [1].

II. Психологічні засади мотивації навчальної діяльності студентів.

Педагогічна стратегія формування готовності до охорони здоров'я повинна сприяти самостійному виникненню переконань студентів - майбутніх учителів на основі отриманих знань і досвіду. Завдяки переконанням створюються спочатку стійка мотивація здорового способу життя, потім готовність і активність у творенні свого здоров'я. На відміну від загальноприйнятої непорушної монументальної схеми „знання - уміння – навички” ця поведінкова система мобільна, динамічна і легко вписується в довгострокову програму життєдіяльності.

Характерною рисою морального розвитку цього періоду є підсилення свідомих мотивів поведінки. Помітно зростають цілеспрямованість, самостійність, ініціатива, уміння володіти собою. Посилюється інтерес до моральних проблем[9].

Студент вищого педагогічного закладу повинен набути ще й специфічних обов'язків, бо притаманні йому загальнолюдські, суспільні та особистісні цінності в їх поєднанні набувають не лише статусу професійно значущих, але й професійно необхідних. Учні ж бо бачать в учителеві не тільки і не стільки викладача певного навчального предмету, а й, перш за все, людину з притаманними їй позитивними та негативними якостями. Тому вимоги до особистості вчителя значно зросли [12].

Навчальна діяльність спонукається рядом взаємопов'язаних мотивів. Серед них є мотиви соціального характеру і мотиви, безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю. Навчання успішно проходить там, де поєднуються ці два види мотивів.

Формування мотивів навчальної діяльності - це створення умов для виникнення спонук (мотивів, цілей, емоцій) до учіння, усвідомлення їх учнем та саморозвиток ним своєї мотиваційної сфери [13].

Активніше ставлення до учіння пропонує ніби примірювання до себе отриманих знань. Вони поповнюють світогляд, допомагають знайти себе в професії, впливають на створення творчої програми. Немає такого фаху, вимоги якого складали б систему лише спеціальних знань. Професійна освіта – це створення перш за все людини як Людини, а не як істоти, що автоматично виконує набір професійних функцій.

Мотивація людини не вичерпується особливим відношенням до кола явищ, що безпосередньо торкаються її життя. У співпереживанні іншим людям мотиваційного значення набувають узагальнені соціальні цінності, система поглядів та моральних норм, завдяки яким людину можуть глибоко хвилювати події, що не мають безпосереднього відношення до її життя.

Емоції виникають у людини під час актуалізації мотиву і нерідко до

раціональної оцінки нею своєї діяльності. Регулююча роль емоцій зростає і в тому випадку, якщо вони не лише супроводжують процес учіння, але й випереджають його, готуючи людину до цього виду діяльності. Емоції співпереживання та інші позитивні емоції утворюють атмосферу емоційного комфорту в процесі учіння.

Емоційні прояви змінюються протягом процесу формування навчальної діяльності та визрівання мотиваційної сфери [26].

Здатність розуміти внутрішній душевний стан іншої людини - це важлива властивість особистості, яку в психології називають *емпатією*. Чим більша схильність людини до співпереживання, тим вища її готовність прийти на допомогу, готовність до альтруїстичної поведінки.

Емпатія сприяє збалансованості міжособистісних відносин, робить поведінку людини соціально обумовленою, є основним фактором успіху в тих видах діяльності, які потребують чуттєвого сприйняття світу іншої людини і необхідна в навчанні й вихованні. Емпатія розглядається як професійно необхідна якість педагога [26].

В результаті проведеного нами дослідження з виявлення рівня здатності до емпатії у студентів педагогічного університету на початковому етапі навчання та визначення динаміки його зміни у процесі навчальної діяльності, ми дійшли таких висновків:

1. Серед обстежуваної студентської молоді не виявлено респондентів з дуже низьким рівнем здатності до емпатії. Основний контингент складають студенти з нормальним та високим рівнем здатності до емпатії.
2. На початковому етапі навчання в педагогічному університеті здатність обстежуваних студентів до емпатії загалом залишилась незмінною, проте відзначається деяке зростання показників верхньої частини нормального рівня та зниження високого.
3. При порівнянні показників за статевою ознакою відзначається вищий рівень здатності до емпатії у респондентів жіночої статі.

Отже, під час навчання в педагогічному університеті здатність до емпатії студентської молоді не є сталою величиною, вона змінюється в межах нормального рівня, тяжіючи до підвищення[26].

III. Педагогічні умови формування мотивів учіння студентів.

Враховуючи, що стихійне виникнення мотивів учіння медико-біологічних дисциплін у здорових студентів – майбутніх педагогів, особливо небіологічного фаху, практично не спостерігається, необхідно впливати на формування позитивної стійкої мотивації навчальної діяльності усіма можливими педагогічними засобами, а саме через зміст навчального матеріалу, організацію навчальної діяльності, її оцінку і засоби контролю, а також враховувати стиль педагогічної діяльності.

Турбота про власне здоров'я та здоров'я близьких людей є однією із важливих потреб кожної освіченої людини. Під час вивчення їх, студентові поступово відкриватимуться нові аспекти збереження і покращення здоров'я,

правильного харчування, розпізнавання багатьох хвороб, особливості надання першої медичної допомоги потерпілим при нещасних випадках і травмах. У них формуватиметься правильне ставлення до здоров'я як до однієї із людських цінностей, котру можна легко втратити.

У межах діяльнісного підходу до учіння встановлена принципова можливість програмувати характер його мотивації через організацію діяльності, а саме тип учіння [19].

Для діяльності, керованої навчанням, характерна складна психологічна структура, до якої належать мета, мотив, об'єкт і результат діяльності.

Становлення учбової діяльності, формування її компонентів і зміна взаємозв'язку між ними призводить до новоутворень у мотивації.

В цілому теоретичне завдання дослідження – пошук підходів до обґрунтування можливостей управління мотивацією, планомірного її виховання через організацію різних видів активної діяльності у навчальному процесі. Для формування очікуваних мотивів учіння як фахових так і загальноосвітніх дисциплін у студентів вищих закладів освіти необхідні свідоме розуміння ролі знань, самостійність в їх здобутті та перевірці, творчий підхід до вирішення завдань. Ефективність освіти залежить від того, якою мірою студент може навчити себе. Це вимагає певної дисципліни учіння як дисципліни праці [18, 20].

Зміст навчального матеріалу лише тоді спонукає до навчальної діяльності, коли студенти мають потребу в цих знаннях, а побудований у вигляді системи практичних і учбових дій, він організовує активні дії студентів для їх реалізації, перетворюється в пряму мету учбових дій і усвідомлюється ними.

Досягнення мети (виконання учбових дій) супроводжується позитивним емоційним забарвленням, і мета набуває самостійної значущості. Народження нових мотивів, "зсув мотиву на мету" – важливий момент для перетворення окремих цілей учбових дій по самостійному добуванню знань в мотив самоосвіти [22].

Процес навчання і виховання базується на теорії поетапного формування розумових дій і умінь. Рефлексивно-оціночний етап навчання і виховання пов'язаний із аналізом виконаної роботи, порівнянням досягнутого із поставленим завданням і оцінкою роботи.

Контроль знань як вимірювальний процес повинен забезпечувати високу точність, об'єктивність та швидкий вплив оцінки на організацію навчального процесу і праці студентів на всіх етапах набуття ними знань.

Оцінка викладача повинна фіксувати не лише результат, а й шлях до нього. Оптимальною вважаємо таку систему оцінювання, котра дозволяє отримувати об'єктивну інформацію про ступінь успішності в процесі навчання студентів. Із закінченням певного етапу навчання це дає можливість коригувати його процес, тому що інтерес до результатів виконання учбових дій завжди в центрі уваги учня [27].

Найкраще відповідає необхідним вимогам створення відповідних систем рейтингового оцінювання результатів навчання. Порівняно із традиційною системою “навчання – екзаменаційна оцінка”, безперервна рейтингова система засвоєння матеріалу з акумульованою підсумковою оцінкою має значні переваги, основна з яких полягає в якості підготовки фахівця.

У сучасній теорії навчальної діяльності намітилось кілька напрямів теоретичного і практичного її вивчення, предметом яких є поліпшення навчального процесу шляхом інтеграції здобутого науковцями досвіду та залучення інноваційних технологій, спрямованих не лише на засвоєння студентом нових професійних знань і навичок, а й на подальший розвиток його особистості, емоційно-вольової та мотиваційної сфер [14].

Незважаючи на значну кількість наукових розробок і проведених досліджень, їх результати, висновки і рекомендації практично не відобразились у змісті програм, навчальних планів і кваліфікаційних характеристиках педагогічних вузів, не сприяли радикальному перегляду існуючої практики підготовки педагогічних кадрів, не призвели до створення єдиної системи “вуз-школа-сім’я”, в якій вдалось би забезпечити взаємодію складових у справі оздоровлення нації.

У зв’язку із цим з’явилась низка теоретико-практичних розробок, предметом яких є засоби й технології оптимізації процесу здобуття знань та навичок у контексті розвивального навчання (Б. Г. Ананьїн, І. О. Зимня, В. Оконь, Н. Ф. Тализіна, І. С. Якиманська та ін).

Проблема розробки і впровадження в навчальний процес вищої школи інноваційних технологій, спрямованих на формування як професійних знань, умінь та навичок, так і на подальший розвиток особистості студентів вищих педагогічних закладів освіти з урахуванням індивідуальних особливостей кожного, залишається актуальною і привертає увагу пошуковців та викладачів-практиків [24].

Важливість проблеми зумовила **вибір напрямку даного дослідження**: враховуючи психологічні особливості студентства як суб’єкта навчальної діяльності, розглянути педагогічні умови застосування тестового контролю і оцінки знань як одного з методів актуалізації професійних знань, умінь і навичок, а також для подальшого розвитку особистості з метою формування у майбутніх педагогів мотивів піклування про власне здоров’я та здоров’я прийдешніх поколінь.

Опираючись на загальний методологічний принцип психології учіння – принцип єдності свідомості та діяльності, який визначає процес учіння як суб’єктивну активність учня, ми поставили за мету створити умови для сприяння систематичному оволодінню студентами певним обсягом навчального матеріалу, навичками та вміннями, бо саме систематичне, регулярне оволодіння певними частинами навчального матеріалу призводить до найкращого засвоєння його в цілому [14].

Враховуючи психологічні особливості навчальної діяльності студентства, з

метою оптимізації навчального процесу викладач має розв'язати ряд завдань, а саме:

- створення умов для виявлення та реалізації пізнавального і творчого потенціалу студентів;
- визначення системи дій, необхідних для успішного учіння, розроблення програми їх виконання на конкретному навчальному матеріалі та чітка організація вправ для їх формування;
- розвиток навичок аналізу та самоаналізу;
- формування у студентів як суб'єктів навчальної діяльності мотивів піклування про здоров'я.

Обираючи той чи інший метод навчання, викладачеві необхідно одночасно враховувати багато обставин: загальні умови, випадкові (невідомі) причини, величину і спрямованість впливу яких не можна передбачати завчасно. Проте саме наявністю непередбачених причин зумовлюється надійність прогностичних висновків. Завдання оптимізації методів навчання формулюється однозначно: у конкретних умовах з багатьох методів слід виділити ті, що забезпечують найвищу ефективність навчання за прийнятими критеріями [15; 323].

Контроль і оцінка знань завжди були важливою складовою навчального процесу. Не випадково ще Я. А. Коменський закликав педагогів розумно і зважено користуватись своїм правом на оцінку [19].

У новій демократичній школі дидактичний контроль не може бути формальним, всі його функції повинні досягти такого рівня, який би дозволив контролю поєднуватися із самоконтролем, бути необхідним і корисним насамперед самому учневі (студентові).

До того ж в умовах конкретного суспільства оцінка як засіб стимулювання набуває нових якостей. Результат діагностування, де використовуються оцінні бали, сприяють раціональному визначенню особистісного рейтингу – показника значимості оцінюваних якостей, самовизначенню особистості.

Об'єктом дидактичного контролю в сучасній вищій школі є виявлення рівня навчальних досягнень студента у засвоєнні знань, умінь та навичок, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до себе та до навколишньої дійсності. Метою перевірки є визначення рівня і якості навчальних досягнень учня, а не його невдач [14].

Дотримання принципів організації діагностики і контролю за навчальною діяльністю (об'єктивності, систематичності, гласності) забезпечує надійність діагностики і виконання учнями завдань у процесі навчання. У цілому контроль успішності, її діагностування має характер об'єктивної констатації результатів.

Вчасний контроль викладача сприяє міцному засвоєнню знань, а несвоєчасний – такого ефекту не дає. Контроль у навчальному процесі не лише несе функцію зворотного зв'язку, але й впливає на мотивацію учіння: за правильної організації сприяє її підвищенню, за хибної – знижує.

Контроль розглядають як комплекс заходів, спрямованих на вимір і оцінку знань, вмінь і навичок, отриманих студентами в процесі навчання, що забезпечує систематичний зворотній зв'язок у побудові адаптивної програми навчання і дозволяє своєчасно коригувати дії викладачів і студентів у процесі навчання.

Під час контролю засвоєного навчального матеріалу необхідно аналізувати не лише отриманий результат, а й встановлювати причини помилок. Тому методи контролю слід розглядати в загальній системі методів навчання, тобто як обов'язкові компоненти навчального процесу.

Контроль знань має відігравати значну роль в управлінні навчальним процесом, але для досягнення цієї мети різні форми контролю повинні бути раціонально розподілені протягом всього періоду навчання. Важливо, щоб контроль був не разовою акцією, а безперервною системою різноманітних форм, які супроводжують студента весь період навчання.

Методи контролю і самоконтролю в навчальній діяльності студентів не лише не повинні відокремлюватись від навчального процесу, а бути компонентом, що виконує навчальні, виховні, розвиваючі, спонукаючі функції [15].

Серед форм контролю знань студентів найкраще відповідає всім вимогам тестовий контроль. Він є найоперативнішим з точки зору витрат аудиторного часу, легко автоматизується. Такі його недоліки, як низький навчальний ефект та імовірність вгадування правильних відповідей легко усуваються за умови правильної розробки тестів.

Короткотермінове опитування всіх студентів групи за допомогою тестів сьогодні використовує багато педагогів. Перевагою такої перевірки є те, що одночасно продуктивно працює вся група і за декілька хвилин можна одержати інформацію про успішність усіх студентів. Це стимулює їх систематично готуватись до кожного заняття і вирішує проблему ефективності засвоєння студентами знань. Перевіркою визначаються прогалини в знаннях, що дуже важливо для продуктивного самонавчання.

В основі тестового контролю лежать навчальні тести досягнень – спеціальні завдання, виконання чи невиконання яких свідчить про наявність або відсутність у опитуваних певних знань і умінь.

Тести успішності повинні відповідати ряду вимог: бути короткотерміновими, однозначними, правильно складеними, відносно короткими, інформаційними, зручними для швидкої математичної обробки результатів, стандартними. Вони застосовуються на всіх етапах дидактичного процесу і ефективно забезпечують попередній, поточний, тематичний і підсумковий контроль знань й умінь [13].

Тестові завдання для поточного контролю формуються так, щоб охопити найважливіші елементи знань й умінь, якими оволоділи студенти протягом останніх 2-3 занять, включаючи обов'язково лекційний матеріал. Тривалість виконання тесту обмежується. Після завершення роботи обов'язково аналізуються

помилки. Дуже важливо при цьому домогтись усвідомлення кожним студентом причин виникнення помилок.

Саме поєднання ефективного управління пізнавальним процесом і систематизованого тестування успішності сприяє суттєвому підвищенню якості навчального процесу.

Звичайно не всі необхідні завдання засвоєння навчального матеріалу можна реалізувати засобами тестування. Наприклад, уміння конкретизувати відповідь прикладами, знання фактів, уміння логічно і доказово висловити свою думку та деякі інші характеристики знань, умінь та навичок діагностувати тестуванням неможливо. Отже, тестування повинно органічно поєднуватись з іншими (традиційними) формами і методами перевірки.

Правильно розроблені тести дозволяють проконтролювати достатньо складні питання і досить точно визначити ступінь засвоєння кожної теми курсу. Небезпека запам'ятовування неправильної відповіді є реальною, коли в якості основного засобу засвоєння знань використовується пам'ять. Під час навчання, яке забезпечує розуміння суті явищ чи процесів, що вивчаються, і при формуванні прийомів мислення, які дозволяють студентам самостійно знаходити відповіді, побоювання відтворення помилкових відповідей різко знижується.

Використання сучасних статистичних методів та комп'ютерних програм при розробці, обґрунтуванні та апробації тестів дає можливість ліквідувати недоліки методу, що дозволяє вважати тестування одним із найбільш прийнятних і перспективних методів контролю, вимірювання та оцінки знань студентів.

Визначаючи рівень знань, тестування задовольняє основні методичні критерії якості, системно забезпечує об'єктивність процесу вимірювання знань і оцінює їх за обсягом, повнотою, узагальненням та мобільністю, а також дозволяє уникнути впливу суб'єктивності дослідника в процесі вимірювання.

Згідно теорії інформації, запитання з альтернативною відповіддю "так-ні" містить однобічну інформацію. Введення в тест завдань із багатоваріантними відповідями розвиває у студентів потребу шукати різні шляхи їх вирішення, вміння самостійно обирати спосіб виконання поставленого завдання.

Метод, який покладено в основу процедури оцінювання результатів тестування, дає можливість отримати об'єктивніші дані про рівень знань, виключає вплив суб'єктивного фактора і дозволяє якнайточніше визначити рейтинг кожного студента. Функції оцінки не обмежуються лише констатацією рівня досягнень. Оцінка є засобом стимулювання учіння. Під впливом об'єктивного оцінювання в учнів формується адекватна самооцінка, критичне ставлення до своїх успіхів. Тестування як основа системи оцінювання та контролю знань студентів застосовується викладачами кафедри біології під час викладання медико-біологічних дисциплін, які вивчають студенти усіх спеціальностей педагогічного університету.

Розроблені та впроваджені в навчальний процес тести навчальних досягнень

дозволяють проконтролювати та оцінити успішність оволодіння студентами розділами курсу. Матеріал цих розділів поділений на теми, кожна з яких включає теоретичні питання лекційного курсу та питання на засвоєння практичних навичок та вмінь. Із змістом тестів студенти попередньо мали змогу ознайомитись під час підготовки до занять за допомогою відповідних навчально-методичних посібників.

Обмеження часу до 4-5 хвилин під час тестування не дозволяє скористатись конспектами, навчальними посібниками чи іншими засобами.

Ключ до тестів, що знаходився у викладача, дозволив швидко перевірити тестові завдання всіх студентів за короткий час (близько 10 хвилин) і провести аналіз допущених помилок протягом поточного заняття.

Студенти досить швидко, протягом перших двох-трьох тестових опитувань адаптуються до такої системи контролю і оцінювання своїх знань. Надалі їх оцінки постійно підвищуються, а рейтинг – зростає [14].

На заняттях із застосуванням тестового опитування всіх студентів немає необхідності контролю присутності, а зекономлений час викладач може використати для перевірки тестових завдань із наступним аналізом допущених помилок. Регулярне тестові опитування на більшості занять формують у студентів необхідність систематично готуватись до них, опановуючи матеріал як лекцій, так і лабораторних чи практичних занять, об'єднаних однією темою.

Також необхідно відзначити зменшення пропусків занять без поважних причин: кожен пропуск означає ненаписаний тест, тобто нульове оцінювання теми, а це автоматично зменшує суму балів у рейтингу. Внаслідок багаторічного застосування тестової системи контролю і оцінювання знань студентів педагогічного університету спостерігається стабільно високий рівень успішності та якості навчання студентів, при цьому всі показники є об'єктивними.

Висновки: Активна навчально-пізнавальна діяльність є умовою формування особистості, вона сприяє становленню мотиваційної сфери, яка реалізується за допомогою педагогічного стимулу у вигляді контролю. Аналіз різних підходів вирішення проблеми педагогічного контролю знань і вмінь студентів доводить, що саме контроль є важливим компонентом навчального процесу і розглядається як діяльність викладача, спрямована на встановлення впливу на мотивацію учіння.

Результати застосування тестової системи контролю і оцінювання знань студентів під час вивчення медико-біологічних дисциплін стали підтвердженням висунутого припущення, що ефективність реалізації стимулюючої функції оцінки і контролю знань значно підвищується за умови застосування методу навчання із використанням багатобальної широкої шкали оцінювання навчальних досягнень студентів. При цьому забезпечуються позитивні зміни у стосунках між викладачами та студентами, створюються умови для особистого зростання кожного студента, формується високий рівень їх готовності до майбутньої педагогічної діяльності за рахунок позитивних змін мотиваційної сфери, якості знань, умінь і навичок та змінюється особистісне ставлення до медико-біологічних дисциплін у

майбутніх педагогів. Як результат - покращується ставлення студентів до власного здоров'я, підвищується його цінність. А педагог, який знає і вміє дбати про власне здоров'я, розуміє значення його як життєвої цінності, у змозі перенести свої знання для піклування про здоров'я своїх дітей і своїх учнів - наступного покоління українців.

Література:

1. Амосов М. М. Роздуми про здоров'я / М. М. Амосов. – К.: Нива, 1997.-144 с.- С.34.
2. Апанасенко Г. Л. Медицинская валеология / Г.Л. Апанасенко, Л.О. Попова - К.: Здоров'я, 1998. - 248с.
3. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. - М.: Республика, 1992.- С.8-25
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. Т. В. Бусел.- К., Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2001. - 1440с.
5. Григорій Сковорода. Твори в двох томах / Г. Сковорода. – К.:АН УРСР,1961. - Т.2. - 545с.
6. Грицюк Б. А., Скульский Р. П., Домбровский С. В. Совершенствование профессиональной подготовки будущих учителей / А. Б. Грицюк. - Львов: Свит. - 1990.
7. Гудзевич Л. С., Завальнюк О. Л. Динаміка вікових змін спірометричних параметрів у здорових міських хлопчиків Подільського регіону України / Л. С. Гудзевич. - Природничий альманах. Біологічні науки, випуск 11. Збірник наукових праць / - Херсон, ПП Вишемирський, 2008.- С.34-40.
8. Завальнюк О. Л. Дослідження стану здоров'я студентської молоді – проблеми, перспективи / Актуальні проблеми сучасної біології та методики її викладання: збірник наукових праць звітної наукової конференції викладачів за 2016-2017 н. р. – Вінниця: ТОВ «Нілан - ЛТД», 2017.- 348 с.- С.121-139.
9. Завальнюк О. Л. Педагогічні аспекти впливу на репродуктивне здоров'я студенток молодших курсів педуніверситету / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Розвиток наукової творчості майбутніх вчителів природничих дисциплін” XIV Каришинські читання. Полтава - 2007.–С. 424-425.
10. Завальнюк О. Л. Реалізація принципу гуманізації навчання особистості з досвіду роботи викладачів дисципліни “Основи медичних знань і охорона здоров'я дітей” / О. Л. Завальнюк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Педагогічні засади формування гуманістичних цінностей природничої освіти, її спрямованості на розвиток особистості». Х Каришинські читання. - Полтава: ПДПУ, 2003. - С.88-90.
11. Завальнюк О. Л. Статистичний огляд проблеми здоров'я дітей в Україні / Materialy XIII MiEdzynarodowej naukowj-praktycznej konferencji, «Strategiczne pytania swiatowej nauki - 2017», 07-15 lutego 2017 roku. – Tom 8: Medycyna. Ekologia. Weterynaria. Biologiczne nauki. – Przemysl: Nauka i studia. – 64 str. – S.6-8.
12. Завальнюк О. Л. Умови формування готовності студентів-майбутніх педагогів до здорового способу життя / О. Л. Завальнюк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Методика викладання природничих дисциплін у вищій і середній школі». XVI Каришинські читання. - Полтава: Астроя, 2009. - С.286-288.
13. Завальнюк О. Л. Формування мотивів навчання в умовах застосування тестової системи контролю знань студентів педуніверситету. / Наукові записки. ВДПУ. Серія: Педагогіка і психологія. Вінниця.: ВДПУ – 2000. - №2. – С. 45-48.
14. Завальнюк О. Л., Лойко Л.С. Тестування як засіб інтенсифікації навчального процесу у вищій школі. / Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Засоби реалізації сучасних технологій навчання. – Випуск 34. – Кіровоград: РВЦКДПУ ім. В.Винниченка. – 2001. – С. 132-136.

15. Зварич І. Проблема удосконалення контролю і оцінки знань студентів. //“Рідна школа”. – 2000. - №10. – С. 43-45.
16. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. — СПб: Изд-во “Питер”, 2000.
17. І. Булах. Методи контролю та оцінювання рівня знань. / Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України. Київ, 1997. – К.: Видавничий дім “КМ Academia”, - 1997. – С. 169-185.
18. Коробейніков Л.С. Педагогічні та психологічні аспекти навчання в сучасних умовах. / Проблеми підготовки медичних та фармацевтичних кадрів в Україні. – К.: Дніпропетровськ, 2001. – С. 76-77.
19. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. - К.: Радянська школа. - 1989.
20. Крапівіна К., Стельникович В., Лисак Н. Шляхи впровадження свідомого ставлення до особистого здоров'я. / Сучасні досягнення спортивної медицини, лікувальної фізкультури та валеології. / IX міжнародна науково-практична конференція. – Одеса: Одеський державний мед. університет 2003. – С. 140-141.
21. Куліш Н. М., Ібрагімова Л. С. Актуальні проблеми формування у студентів уявлень про здоровий спосіб життя. / Сучасні досягнення спортивної медицини, лікувальної фізкультури та валеології. - Одеса: Одеський державний мед. університет 2003. – С. 145-146.
22. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. Т. I. / А.Н. Леонтьев. - М.: Педагогика, 1983.
23. Попов С. В. Валеология в школе и дома (О физическом благополучии школьников) / С. В. Попов. – СПб.: СОЮЗ, 1997. – 256с.
24. Секрет І. В. Використання інноваційних технологій у контексті розвивального навчання студентів гуманітарних спеціальностей. / Проблеми загальної та педагогічної психології. – Т.V. – ч. 6. – 2003. – С. 240-244.
25. Сеченов И. М. Избранные философские и психологические произведения / И. М. Сеченов. - М.,1947. – С.176.
26. Томчук М. І., Лойко Л. С., Завальнюк О. Л. Мотиваційні цінності студентів педагогічного університету на початковому етапі навчання / М. І. Томчук. - НПУ ім. Н. П. Драгоманова. - Психологія. - Збірник наукових праць. Випуск 11. - Київ: НПУ, 2000. - С.354-360.
27. Ягодзінський А. Й. Оцінка знань студентів та якості підготовки фахівців / Методичні та методологічні аспекти : Навч. посібник. – К.: ІЗМН. – 1997. – 216с.